

SZOVJETSZKAJA PEDAGOGIKA

1975. 10–12. és 1976. 1–9. szám

A Szovjetunió Kommunista Pártjának XXV. kongresszusán jelentős helyet kaptak a közoktatás problémái. A Szovjetszkaja Pedagogika folyóiratnak a pártkongresszust – tehát 1976 februárját – megelőző, illetve a kongresszust követő számai kiemelt helyen foglalkoznak a kongresszus határozatainak szellemében a szovjet közoktatásügy eddigi eredményeivel és távlati feladataival. A folyóirat 1976. évi 2. számában új rovat indult: „Az SZKP XXV. kongresszusa elé”. A 4. számtól olvashatjuk a vezércikkekben és a magyar pedagógusok körében is jól ismert kiváló szakemberek tollából a kongresszuson elhangzott legfőbb problémákat fejtegető tanulmányokat.

A Szovjetszkaja Pedagogika 1976. 7. számában jelent meg *M.A. Prokofjev*nek, a Szovjetunió oktatásügyi miniszterének „Az iskolaiügy problémái a 10. ötéves tervben az SZKP XXV. kongresszusa határozatainak alapján” című átfogó és nagy távlatokat nyújtó cikke, amely a Szovjetunió Neveléstudományi Akadémiájának 1976. április 14-i közgyűlésén elhangzott referátum rövidített változata. A miniszter bejelentette, hogy a közoktatás dolgozói megvalósították az SZKP XXIV. kongresszusának az általános középfokú oktatásra való áttérésről szóló határozatát. A nyolcosztályos iskolát 1975-ben végzeteknek több mint 96%-a tanul tovább a különféle középfokú oktatási intézményekben. A Szovjetunió ezáltal megszilárdította első helyét a világon a fiatal nemzedék képzettségi színvonalá tekintetében. Az általános középfokú oktatás megvalósítása a gyakorlatban mutatta meg az emberi intellektus fejlődésének örökletes korlátairól szóló burzsoá nézetek tudománytalan voltát, s igazolta a szovjet tudományok azt az egyedül helytálló materialista tételét, hogy az embernek kedvező társadalmi feltételek között korlátlanok a fejlődési lehetőségei. A szovjet közoktatási rendszert a gazdaság, a tudomány és a kultúra fejlődéséből

fakadó igényekkel összhangban most tovább kívánják fejleszteni. Ez azt a követelményt támasztja a pedagógusokkal szemben, hogy a tanulókkal mélyrehatóan elsajátíttassák a természetről és a társadalomról szóló tudományos ismereteket. Itt figyelembe kell venni, hogy az általános műveltség fogalma, a természettudományoknak az általános képzésben betöltött szerepe, az általános és a szakképzés egymáshoz való viszonya jelentős mértékben megváltozott azoknak a követelményeknek a hatására, amelyeket az elmúlt évtizedek tudományos és technikai fejlődése, gazdasági és politikai változásai támasztottak az iskolával szemben. Az iskolai képzés tökéletesítése, a közismereti tárgyak tartalmának összhangba hozása a tudomány eredményeivel a közoktatási rendszer minden fokán megvalósul majd a Szovjetunióban. Ez megköveteli a korábban elfogadott hagyományos oktatási módszerek megváltoztatását is. Az aktívan cselekvő személyiség alakítása olyan oktatási eljárások bevezetését igényli, amelyek elősegítik a gondolkodás optimális fejlődését, önálló és rendszeres munkára serkentenek az ismeretek megszerzésében, elemzésében és alkalmazásában. A kötelező középfokú oktatásra, a képzés új tartalmára, az új tantervekre és tankönyvekre való áttérés a befejezés szakaszában van.

Az 1976/77. tanévben a Szovjetunióban 149,5 ezer általánosan képző iskola, ezen belül több mint 51 ezer középiskola, 48 ezer nyolcosztályos iskola és 2,5 ezer egyéb iskolatípus működik. Ezen kívül a dolgozó ifjúság képzését elősegítő iskolahálózat 16 ezer iskolájában 5 millió tanuló folytatja tanulmányait. 1980-ra összesen 38,5 millió diák fog tanulni a nappali iskolákban (ez a szám 1975-ben 42,1 millió volt). A falusi iskolákban 1980-ban 16,3 millió tanulóra számítanak (1975-ben számuk 20,1 millió volt). A miniszter fontos feladatnak tartja a városi és

falusi iskolahálózat ésszerű kiépítését. A városokban a magasépítkezések, a lakosság számának növekedése stb. napirendre tűzi kb. 2,5 ezer tanulóra méretezett nagyiskolák építésének szükségességét. A falusi iskolákban viszont egyre csökken a gyermekek száma s ez a tendencia a jövőben is érvényes marad. A Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatalának előrejelzése szerint 1977-hez képest 1980-ra a falusi gyermekek száma mintegy 20%-kal fog csökkenni, 1990-re pedig kb. 25%-kal. Ez nem demográfiai hullámvölgy, hanem objektív tényezőkön alapuló törvényszerűség. Napjainkban a falvakban 29,5 ezer 10 osztályos középiskola működik (a tanulók 65%-a folytatja ezekben tanulmányait), 41 ezer nyolcosztályos (a tanulók 31%-a jár ezekbe), 46 ezer elemi iskola (a tanulók 4%-ával). A nyolcosztályos falusi iskolák közül kb. 11 ezerben 100 fő alatt van a létszám. Természetesen ezekben az iskolákban nem lehet megvalósítani a szakrendszert oktatókat. A távlati tervekben kiemelt helyen szerepel a falusi iskolahálózat optimális kiépítése. Ami a demográfiai adatokat illeti, a következő tényekre hívja még fel M. A. *Prokofjev* a figyelmet: a családok 11,6%-ában csak egy szülő van (elsősorban az anya). Ez is indokolja a bentlakásos intézmények és a különböző egészsznapos iskolatípusok fejlesztését. 1975-ben 10 millió tanuló élt ilyen bentlakásos intézményben, vagyis az 1–8. osztályosok 27,7%-a; 1980-ra 13–14 millió ilyen gyermekkel számolnak.

*

A jövő iskolamodelljében tervezik a tanulókkal egész nap foglalkozó iskolákat, vagyis az *egésznapos iskolákat* (skola polnovo dnya), amelyek az egyes korcsoportok szerint differenciáltan, 10–12 órás napirenddel, a tanterveknek, valamint a tanulók egyéni érdeklődésének figyelembevételével egységes szervezeti komplexumokban biztosítják az oktató-nevelő munkát, a társadalmi-politikai, a technikai-termelési, az esztétikai foglalkozásokat és a sportolást. Ezt fejtegeti cikkében *E. G. Kosztjaskin* a folyóirat 1976. évi 4. számában „*A 2000. év iskolájának néhány pedagógiai és szervezeti kérdése*” címmel. Véleménye szerint az iskola napirendje nem oszlik első (tanórai) és második (órán kívüli) részre; az 1–7. osztályban a tanórákat ebéd után is tarthatják, viszont a matematika-, a fizika-, a kémia- és a biológia-kabinetekben tartott önálló gyakorlatokat vagy konzultatív foglalkozásokat a 8–10. osztályos tanulók számára elő lehet írni az ebéd-szünet előtti időre is a 4. vagy az 5. óra után. Az

órák 45 percesek. A tanterv megőrzi a tantárgyi struktúrát, de mind az egyes tantárgycsoportokat, mind a tantárgyak közti kapcsolatokat tekintve kiegészül integrált tantárgyakkal és témákkal. Az iskola napirendjének és pedagógiai rendszerének lényeges alkotófeleme: a tanulók naponta végzett egy-másfél órás társadalmilag hasznos tevékenysége, kezdve az önkiszolgálástól, egészen az iskolai műhelyekben és az üzemekben végzett termelőmunkáig.

Az egésznapos iskola lehetőséget nyújt a pedagógusok órán kívüli különböző tevékenységi formáinak megszervezésére is: egyéni és csoportos konzultációk tartása, kiegészítő foglalkozások vezetése a kabinetekben, szak körök, tudományos klubok, az órán kívüli olvasás irányítása. A már most ilyen napirenddel működő iskolák tapasztalatai arra figyelmeztetnek, hogy az új iskolatípusra való áttérés rendkívül alapos előkészítést igényel. Ez mindenekelőtt a pedagógusok pedagógiai és pszichológiai felkészülését jelenti. Az anyagi feltételek megteremtése nem kevésbé fontos, vagyis a pihenőhelyiségekről, a sportolási lehetőségekről, a jól felszerelt iskolai műhelyekről, könyvtárakról való gondoskodás.

Kosztjaskin szerint a *jövő iskolája* – az általánosan képző középiskola – szervezetileg a következőképpen alakulna 2000-ben: egy előkészítő osztály, amelyre a 3 osztályos alsó-, az 5 osztályos felső tagozat, valamint a 2 osztályos középiskola épülne. Az osztályok létszáma 11–44 között változhat, kb. 36-os osztálylétszámmal, az első osztályokban féléosztályokra bontva. Mivel a 8. osztály elvégzése után a tanulóknak kb. 40%-a szakmunkásképző iskolába megy, a 9–10. osztályok létszáma csak 20–25 fős lesz. Az iskolák sajátos oktatási-művelődési és sportkomplexummá fejlődnek, ahol a tanulók egész évben egész napjukat töltik. Ennek megfelelően a pedagógusok létszámát 40–50%-kal emelik. Megváltozik a tanév struktúrája (az iskola nyáron is működik) és a tanítási napok beosztása is.

Bár az oktatás alapvető szervezeti formája a tanóra marad, számos más, szabadabb – esetleg iskolaközi – foglalkozás teszi differenciáltabbá és hatékonyabbá a tanulást. Ehhez fejleszteni kell a laboratóriumokat, könyvtárakat, műhelyeket, stúdiókat és sportlétesítményeket. Tökéletesítik az ellenőrzési és értékelési rendszert. Osztályozás csak 3. osztálytól lesz, de a 8. osztályos és az érettségi vizsgák megmaradnak. A tanuláson kívül az iskola szervezi meg a tanulók szabad idejét, pihenését, szórakozását, társadalmi munkáját is. Különös figyelmet fordít a jövő iskolája a munka-

oktatásra és a tanulók egészséges életmódjának, testi nevelésének, sportolásának megszervezésére. Az iskolai munka tervezése és ellenőrzése szélesebb társadalmi alapokra fog épülni. A szerző szerint a jövő iskolájának modellje nem a fantázia szülötte, hanem a jelenlegi legkiválóbb iskolák gyakorlatának a továbbfejlesztése.

A Szovjetszka Pedagogika 1976. 4. számában megjelent cikkek zöme – a XXV. pártkongresszus hozzászólásaiban többször is visszatérő kérdéssel – a tanulók világnézetű nevelésével, ideológiai-politikai nevelőmunkájuk tökéletesítésével foglalkozik. *E. I. Monoszon*: „A tanulók világnézetének alakításáról folyó kutatások helyzete és feladatai” című tanulmányában megállapítja, hogy a tanulók helyes világnézete alakításának sikeres megoldásához szükséges, hogy: 1. minden tantárgynál kiemeljük az alapvető elméleti fogalmak egész rendszerét, a világnézetű jellegű általánosításokat, és meghatározzuk elsajátításuk módjait; 2. körvonalazzuk a tantárgyközi kapcsolatokat rendszerét, amely lehetővé teszi, hogy közös álláspontokról, de más-más oldalról tárjuk fel a természet és a társadalom tanulmányozott jelenségeinek lényegét. Az egyes tantárgyak fogalmi rendszerének egységes világnézetű rendszerben történő egyesítésére kell törekedni. Konkréten tehát arról van szó, hogy a világnézetű alakításának fontos feltétele egyrészt valamennyi iskolai tantárgynak marxista-leninista világnézetű alapon történő elsajátítása, ami azt jelenti, hogy az oktatási folyamatban mint specifikus megismerő folyamatban a közvetlen valóság objektív törvényeit vizsgálják. Másrészt viszont egy külön tantárgy („társadalmi ismeretek”) vagy tantárgycsoport (anyanyelv + irodalom + történelem) keretében valósítják meg a világnézetű nevelést, amelyet még kiegészítenek a fakultatív tantárgyak, valamint a tanulói ifjúság iskolán kívüli tevékenysége az Üttörő- és a Komszomszervezetben végzett társadalmi munkája.

E témakörrel foglalkozik még a folyóiratnak ebben a számában *G. N. Filonov* („A tudományos világnézet kialakításának metodológiai problémái”), *N. A. Mencsinzkaja – T. K. Muhina* („A tudományos világnézet formálása mint a pszichológiai kutatások tárgya”), *R. M. Rogova* („A tanulók világnézetének kialakítása az órán kívüli munkában”), *A. A. Sibanov* („Az iskolások világnézetének formálása a munkaoktatás és a munkára nevelés folyamatában”), *I. I. Vernikova* („Az iskolások világnézetének alakulása a munka folyamán”), *J. A. Vilcsko* („A felsőosztályos tanulók tevékenységének jellege és világnézetük alakulása”). *G. I. Skolnyik* („Hogyan alakítsuk ki

a tanulóban a kommunista meggyőződést?”), *T. V. Frolova* („Az iskolai Komszomszervezetek feladata a felsőosztályos tanulók világnézetének formálásában”).

*

A nevelő-oktatás elvének megfelelően az oktatás tartalmának szerves részét képezik a világnézetű eszmék, az erkölcsi eszmények. Az oktatás tartalmába objektíve beépülő progresszív eszmék magasabb ideológiai szinten történő realizálása elősegíti a tanulónak a természetről, az emberről és a társadalomról alkotott nézeteinek rendszerre szerveződését. Az utóbbi évtizedben jelentős munka folyik a Szovjetunió Neveléstudományi Akadémiája által létrehozott és irányított Tantárgyi Bizottságokban az egyes tantárgyak világnézetű irányultságának kidolgozására, optimális feltételek megteremtésére ahhoz, hogy a tanulók teljes és integrált képet kapjanak a mai világ tudományos helyzetéről.

A *humán képzés* tartalmi változtatása nagy jelentőségű az ifjúság világnézetű-erkölcsi-politikai arculatának kialakítása szempontjából. A szovjet iskolákban e képzési forma két tantárgycsoportban valósul meg: 1. az irodalom (anyanyelvi, a különböző köztársaságokban az orosz nyelvi és az idegen nyelvi irodalom) és nyelvtan tantárgyak; 2. a történelem, a társadalmi ismeretek, a gazdaságföldrajz és az 1975 szeptemberében az általános képző iskolák 8. osztályában bevezetett új tantárgy: „A szovjet állam és jog alapjai”. E tantárgy jelentőségét, célját, feladatait tárgyalja a folyóirat 1975. évi 10. számában *I. Sz. Szamosczenko*: „A szovjet jog és a szocialista törvényesség problémái” című tanulmányában. Az új tantárgy célja, hogy pontos fogalmakat alakítson ki a tanulóban a szovjet szocialista rendszerről, a demokráciáról, a szovjet állam mechanizmusáról, a szocialista jogról, a törvényesség és a jogrend biztosításának módjairól.

A tantárgy tanítása során a tanulók érvekkel alátámasztott válaszokat kapnak az őket érdeklő erkölcsi és jogi problémákra. A legfontosabb elméleti kérdéseket a következő csoportosításban tárgyalják: „A jog és a társadalom”, „A szovjet szocialista jogrend”, „A szocialista törvényesség”, „A törvényesség jelentősége a szovjet társadalom életében”, „A jog osztályjellege az osztálytársadalmakban”. Már 1975 szeptemberét megelőzően is tíz szövetségi köztársaság iskoláiban oktatták kísérletképpen ezt a tantárgyat, amelynek hatékonysága igazolást nyert a tanulók eszmei-politi-

kai, erkölcsi, jogi nevelésében, a serdülőkori törvénysértések profilaktikájában. A pedagógusokat és az iskolaigazgatókat speciális tanfolyamokon képezik tovább, amelyeken tanulmányozhatják az új tantárgy szervezeti, tartalmi és módszertani kérdéseit.

Az oktatás tartalmának korszerűsítésével foglalkozik a folyóirat 1976. évi 3. számában *M. P. Kasin*, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának levelező tagja „*A szovjet iskola eredményei az általános képzés új tartalmára való áttérés után*” című tanulmányban. A 9. ötéves tervidőszakban tervszerűen és folyamatosan bevezették az új óraterveket és tanterveket, illetve tankönyveket, amelyek a tudományos-technikai forradalom korszakának legújabb vívmányait és a kiváló oktatásmódszertani tapasztalatokat tükrözik. A szovjet didaktikai és nevelésméleti szakemberek megállapították, hogy az új tantervek kiállták a próbát az iskolákban. Célszerűnek látszik a jövőben is fenntartani a tantárgyak szerinti oktatás elvét, de egyben a tantárgyakat integráló kapcsolatok fejlesztése is szükséges. Az általános középfokú képzés tartalmi korszerűsítésének legfontosabb és állandó iránya ma is és a jövőben sem lehet más, mint a tudomány fejlődésével összhangban történő megújítása, vagyis egyes tananyagrészek új, nagyobb általánosan képző értéket képviselő részekkel való felváltása. A tudomány új adatainak a tananyagba való felvétele és az általános középfokú képzés tartalmát képező tantárgyi struktúra tökéletesítése között kölcsönös az összefüggés. Helyesnek bizonyult a tantárgyciklusok fenntartása is, külön tananyagokra történő későbbi differenciálásukkal.

A képzés integrációját elősegíti az ismeretek egybefonódása olyan alapvető eszmék körül, amelyek formálják a tanulók világnézetét és önálló gondolkodását. Az integráció másik útja olyan óratervek, tantervek és tankönyvek készítése, amelyekben maximális mértékben realizálódnak a *tantárgyközi kapcsolatok*. Az általános középfokú képzés tartalmának integrációja azonban nem jelentheti az oktatás differenciálásáról való lemondást. Ennek lehetséges formái közül az utóbbi években előtérbe került a fakultatív tantárgyak rendszerének egyre szélesebb körű bevezetése. Az új tantervek és óratervek is tükrözik azt a korábbi gyakorlatot, hogy a tantárgyak két nagy csoportra oszlanak: a természettudományi ciklus tantárgyaira és a humán tárgyra. Ami a

természettudományi ciklus tantárgyait illeti, az az eddigi tapasztalat, hogy a tananyagot még fokozottabban igyekeznek átítani politechnikai elemekkel, továbbá fejlesztik a tantárgyközi kapcsolatokat, ami végső soron a természettudományi képzés egységes rendszeréhez vezet és elősegíti a tanulók általános tudományos marxista-leninista világgképének kialakulását.

Mint hogy a természettudományi tárgyak hatékony oktatása és az általános műveltség tartalma elképzelhetetlen a *matematika* oktatása nélkül, az új tanterv különös gondot fordít a tanulók matematikai képzésére. A három alsó tagozati osztályban és a 4. osztályban az évenkénti ésszerűbb tananyagelosztás eredményeképpen lehetőség nyílt egy évvel korábban oktatni olyan matematikai fogalmakat, mint az egyenlet, a százalékszámítás, a pozitív és negatív számok, függvények, koordináták és grafikonok, a mértani szerkesztések és transzformálások, a másodfokú egyenletek, az exponenciális és logaritmus-függvény stb. Ennek következtében a rokon-tantárgyak közötti kapcsolat tovább mélyült, adott esetben a matematika, a fizika, a műszaki rajz, a földrajz és a munkaoktatás tantárgyai között. A felsőbb osztályokban pedig lehetőség nyílt arra, hogy a tanulók olyan témákkal ismerkedjenek meg, amelyek tanulmányozása a technika és a tudomány állandó fejlődése következtében elengedhetetlen. Ilyenek: a vektorok, a differenciál- és integrálszámítás, a lineáris programfeladatok megoldása, az elektronikus számítógépek működési elveinek megismerése.

Mint iskolai tantárgy, a *fizika* is lényeges változásokon ment keresztül. Olyan ismeretek rendszerét tartalmazza, amelyek biztosítják az alapvető tudományos fogalmak elsajátítását, továbbá a fizikai alaptörvények és elméletek megismerését, illetve a fizikai (kísérleti és elméleti) módszerek alkalmazásának lehetőségeit. A tantárgynak ez a felépítése lehetőséget biztosít a tanulók intenzívebb politechnikai képzésére, amely közvetlenül a fizika tudományának tartalmából indul ki, fejleszti a kísérleti készséget és az elméleti ismeretek gyakorlati alkalmazásának jártasságát. Az oktatás új tartalmára történő áttéréskor az egyik legfontosabb probléma volt a fizikaoktatás tudományos színvonalának emelése és az újabb fizikai tudományos eredmények beiktatása a középiskolai tananyagba.

A *kémia* tantárgy tartalmának korszerűsítése mindenekelőtt a tudományos alapokat érintette. Már az alsóbb osztályokban bevezették a Mengers-jelev-periódusos törvény oktatását, jelentősen

bővítették a kémiai reakciókról szóló alapismeretek terjedelmét. A tanulók megismerkednek a kémiai reakciók sebességéről szóló főbb elméletekkel, a kémiai egyensúly felbomlásának feltételeivel, s tervezik a katalizátorok működési mechanizmusának tanítását is.

A *biológia* tantárgy keretében az 5–7. osztályban botanikát és zoológiát tanulnak a diákok, s ennek során nagy hangsúlyt fektetnek a fejlődéstani elemekre. A tanulók elsajátítják az ökológia, a szövettan, a fiziológia, valamint az anatómia elemeit. A 8–9. osztályokban már a sejtstruktúrára és a sejtfunkciókra vonatkozó modern elméleteket is tanulják, s foglalkoznak a genetika és a kiválasztódás molekuláris alapjait is tartalmazó általános biológia tanulmányozásával, megismerkednek a szervezetek evolúciójáról szóló korszerű elméletekkel is. A biológia oktatását összekapcsolják a mezőgazdasággal és az egészségügyi ismeretekkel.

A *földrajz* tanítás sajátos helyet foglal el az általános középfokú oktatás rendszerében. A földrajz iskolai tananyaga ugyanis magában foglalja a természettudományi ciklus tárgyaihoz tartozó fizikai földrajzot és a társadalomtudományi-politikai képzés részét alkotó gazdasági földrajzot. E tantárgy korszerűsítéséről folytatott vitában két álláspont alakult ki: az egyik szerint a fizikai földrajzot a Földről szóló tudomány alapjáivá, a gazdasági földrajzot pedig a közgazdasági tudományok alapjává kell átalakítani. A másik álláspont szerint fenn kell tartani az iskolai tantárgy jelenlegi jellegét, de jobban körül kell határolni a földrajzi fogalmak racionális rendszerét, és fel kell tárnai a különböző tantárgyakkal való összefüggéseit.

Az új tantervek a természettudományi képzés korszerűsítésének hangsúlyozása mellett megkülönböztetett figyelemben részesítik a *humán képzést* is. Az 1968/69. tanév óta fokozatosan bevezetett új tantervek gyakorlati megvalósításával kapcsolatos tapasztalatok értékelése során előtérbe került az a felismerés, hogy szükséges a humán tárgyak *arányának növelése*. Ez a megállapítás azzal a gondolattal is párosult, hogy komplex módon kell megtervezni a humán ciklus valamennyi tantárgyának tartalmát, sőt létre kell hozni a humán képzés egységes rendszerét.

Az új *anyanyelvi* tantervek bevezetése lehetővé tette a tanulók beszéd- és íráskészségének jelentős fejlesztését. Az *irodalomoktatásban* – különösen a felsőbb osztályokban – jellemzővé vált a tanulók esztétikai kultúrájának magasabb fokra emelése és hatékonyabbá vált a tanulók

hazaszeretetre és proletár internacionalizmusra nevelése. Az irodalomtanítás helyzetének elemzése során megállapították, hogy még mindig nem küzdötték le teljesen a szemiatizmust, sőt itt-ott felbukkannak az objektivizmus elemei, amelyek csupán a társadalmi törvényszerűségek passzív leírására szorítkoznak, elleplezve a társadalmi jelenségek osztályjellegét. A legközelebbi években az irodalmi képzés egyik legfőbb feladata lesz az 1. osztálytól kezdve a tanulók olvasóvá nevelése, esztétikai ízlésük kialakítása. Ezzel kapcsolatban egyfelől nő a tanulók irodalmi fejlesztésének problémáival kapcsolatos tudományos kutatások szerepe, másfelől pedig az irodalmi tananyag struktúrája megváltoztatásának igénye. Az 1–10. osztály számára szóló új egységes tantervben nagyobb teret szentelnek a mai szovjet és külföldi irodalom kérdéseinek, szem előtt tartva a világnézetű nevelés, a kommunista meggyőződés kialakítását.

Az új tantervek bevezetését követő időszakban a szovjet iskolákban kialakult *történelmi képzési* rendszert – a képző és nevelő feladatok egyidejű megoldása mellett – alapvetően megfelel a modern történelemtudomány színvonalának, a tananyagot a kommunista pártosság szellemében dolgozzák fel. A következő évtizedben csupán a képzés egyes lépcsőfokai szorulnak korszerűsítésre. Mindenekelőtt igyekeznek biztosítani az oroszországi forradalmak történetének, majd a szovjet korszak történetének pontosabb megvilágítását, Marx, Engels és Lenin műveinek, illetve a Szovjetunió Kommunista Pártja és a nemzetközi munkásmozgalom legfontosabb dokumentumainak rendszeresebb, egységes szisztémában történő tanulmányozását. Készülnek az új történelemtanönyvek is, amelyek magukban foglalják a Szovjetunió történetét, úgyszintén a külföldi országok újkori és legújabbkori történetét.

Az 1962/63. tanévben vezették be az általános képző iskola 10. osztályában a *társadalmi ismeretek* tantárgyat heti 2 órában, amely hivatott szintetizálni a középiskolai természettudományos és humán tárgyak világnézetű következtetéseit, a dialektikus materializmus, a politikai gazdaságtan és a tudományos kommunizmus legfőbb tételeit. A tananyag egyik fele világnézetű jellegű, a másik fele tartalmazza az *állampolgári ismereteket*. E tantárgy oktatásával kapcsolatos tapasztalatok alapján megállapították, hogy nem kellő mértékben foglalkozik a szovjet állam és jog kérdéseivel, pedig a tanulókat élenként érdeklik a jogi problémák. Ezért – mint már azt az előbbiekben is említettük – a Szovjetunió oktatási

miniszterének 1975. január 7-i 31. számú rendelete értelmében az általánosan képző iskolák 8. osztályaiban az 1975/76. tanévtől kezdődően heti egy órában tanítják „A szovjet állam és jog alapjai” c. tantárgyat.

Az oktatási folyamat korszerűsítésének kérdései kapcsán az utóbbi években jelentős figyelmet fordítottak a tanulók *gazdasági* ismereteinek elmélyítésére. Ez a szempont érvényesül mind a történelem, mind a társadalmi ismeretek, mind a földrajz oktatásában, illetve ezt a feladatot fakultatív tárgyak bevezetésével oldják meg. Ilyen fakultatív tantárgyak pl.: „A szocialista termelésről szóló gazdasági elméletek alapjai”, „A szocialista ipargazdaságtan alapjai”, „A szocialista mezőgazdaság elemei”. A társadalomtudományi-gazdasági képzés korszerűsítését szolgálják az olyan fakultatív tantárgyak is, mint „A szovjet törvényhozás alapjai”, „Közgazdaságtani ismeretek” és a „Filozófia elemei”. Az ilyen jellegű tantárgyak közti kapcsolatok figyelembe vételével a középiskolai társadalmi-politikai képzés egységes rendszerének megteremtését tervezik a tantárgyak következő sorrendben való tanítása útján: a 8. osztályban „Az állam és jog alapjai”, a 9. osztályban „A politikai gazdaságtan elemei” és a 10. osztályban „Filozófiai alapismeretek”.

*

Az SZKP XXV. kongresszusa kiemelte a *szakmunkásképzés* megnövekedett jelentőségét, és ezen belül az új típusú intézménynek, a szakmunkásképző középiskolák hálózatának bővítését. Régen elmúltak azok az idők, amikor a munkás képzése az elemi iskolára épült. Lassanként a múlté lesz az is, hogy a termelésben dolgozó káderek nem rendelkeznek teljes középfokú iskolai végzettséggel. A szakmunkásképző intézmények rendszerében évről évre nő azoknak az oktatási intézményeknek a száma, amelyek a teljes középiskolai végzettségre épülnek, vagy ahol az emelt szintű szakmunkásképző iskolákban a szakoktatás a középiskola színvonalának megfelelő általános képzéssel párosul. A szakmunkásképzés rendszerében kétségkívül az ilyen iskoláké a jövő. E témának a folyóirat nagy teret szentel. Az 1976. évi 7. számában jelent meg Sz. J. Batisev tanulmánya „A szakmunkásképző középiskolák irányításának sajátosságai” és Sz. F. Naumovnak „Korszerű anyagi-oktatási bázist a szakmunkásképzés számára” című cikke. Mind két szerző azt fejtegeti, hogy korunk tuda-

mányos-műszaki fejlődéséből két fő feladat hárul a szakoktatás rendszerére: 1. a képzés és nevelés tartalmának magasabb színvonalra emelése és 2. a szakmai képzés új típusának kialakítása az alapszakmákra építve. A szakmunkások nagyobb disponibilitása a termelésben ugyanis csak az alaptárgyak és az alapszakmák bevezetésével érhető el. A fő tendencia: az általános képzéssel integrált széles profilú képzés, amely megalapozza a továbbképzést, az átképzést, és lehetővé teszi a fokozatos specializálódást. A korszerű szakmunkásképzés lényege az, hogy az oktatás két szakaszra tagolódik: előbb átfogó, általános szakmai képzésben részesülnek a tanulók, olyan általános műszaki ismereteket sajátítanak el, amelyekre a szakmák és tevékenységi formák nagy részében szükségük lesz. Ezután következik a szakosodás: a tananyag középpontjában itt az egyes műveletekhez szükséges berendezések, szerszámok megismerése, illetve az egyes technológiai folyamatok állnak.

A szakmunkásképzés az SZKP XXIV. kongresszusa után a középfokú szakiskolák hálózatfejlesztésének integráns részévé vált. A tendencia: a 3–4 éves tanulmányi idejű szakmunkásképző középiskola kialakítása, amely általában a 8. osztály elvégzése után beiratkozott növendékeinek a szakmunkás-képesítéssel párhuzamosan középfokú általános műveltséget is nyújt. Elsősorban a nagyobb elméleti felkészültséget igénylő szakmákra képeznek az új típusú szakmunkásképző középiskolákban, olyanokra, mint pl. az automata vagy félautomata gépsorok kezelője, a programozott vezérlésű szerszámgépek gépmestere, az iparosított állattenyésztési gépi berendezések kezelője, kémiai-bakteriológiai elemzések laboránsa stb. Egyidejűleg fejlesztik a tömegszakmák számára 1–3 éves oktatási idejű szakmunkásképző iskolák oktató-nevelő munkáját.

Az 1976/77. tanévben már 2713 szakmunkásképző középiskola működik, amelyekben 1,2 millió fiatal tanul. A 10. ötéves tervidőszakban az ilyen típusú iskolák és tanulók számát jelentős mértékben kívánják emelni, és 1980-ban a végzett szakmunkásoknak mintegy 71%-a (5 millió) fog ilyen típusú iskolákban képzést szerezni. A Szovjetunió középkádereit az általánosan képző iskola 8. osztályára épülő 4 éves vagy a 10. osztályra épülő 2 éves technikumban, illetve egyéb középfokú szakoktatási intézményben (pl. a középfokú óvónő- és tanítóképző intézetek vagy az egészségügyi középfokú szakiskolák) képezik. A 9. ötéves tervben a 4303 technikumban mintegy 5 millió diák tanult és szerzett technikus-

oklevelet, s így napjainkban a szoviet népgazdaságban dolgozó minden 5. személy közép- vagy felsőfokú szakképzettséggel rendelkezik.

Az SZKP KB 1974. évi határozatának értelmében 1977-ig megvalósítják a középfokú szakoktatási intézmények ágazati elv szerinti további szakosítását, s a szakoktatási intézmények oktató-nevelő munkájának továbbfejlesztése és ellenőrzése céljából a Szovjetunió Felső- és Középfokú Szakoktatási Minisztériuma mellett Középfokú Szakoktatási Tanácsot létesítettek. A középfokú szakoktatás fejlesztési tendenciája a 10. ötéves terv időszakában: az oktatás tartalmának korszerűsítése; a tanulók alkotó képességeinek és a természeti viszonyokhoz való alkalmazkodási készségeinek fokozott kifejlesztése; a közismereti, az általános műszaki és a szaktárgyak magasabb szintű integrálásának megvalósítása; az oktatás iparosítása, vagyis oktatástechnikai eszközeinek minél szélesebb körű alkalmazása az oktatás folyamatában. Fontos feladat még a középfokú képzettséggel rendelkező szakemberek funkcióinak, a népgazdaságban elfoglalt szerepüknek és helyüknek a kidolgozása.

A dolgozó fiatalok számára a középfokú szakoktatási intézményekben jól bevált a levelező oktatási forma. A tanulók évente egy vagy két alkalommal összesen mintegy 4 hetet töltenek a technikum székhelyén. A levelezők tanulmányi előmeneteléről az üzem felelős, amely idő- és anyagi kedvezményt nyújt. Technikusi végzettséget adnak a mezőgazdasági nagyüzemekben a parasztfiatalok részére az úgynevezett „szovhoz-technikumok” is. Az 1975. július 22-i 690. számú miniszteri rendelet előírja, hogy a középfokú szakoktatási intézmények jeles, illetve jó eredménnyel végzett tanulói számára a főiskolák nappali tagozatán – az 1975/76. tanévtől kezdve – hat hónaptól egy évig terjedő rövidített tanfolyamokat szervezzenek. Az 1976/77. tanévtől pedig a technikumot végzett és a főiskola első évfolyamait jeles, illetve jó eredménnyel befejezett hallgatók számára rövidített képzési ciklust szerveznek a Szovjetunió valamennyi köztársaságában. A középiskolai végzettséggel rendelkező munkás- és parasztfiatalok, illetve leszerelt katonák továbbtanulásának megkönnyítése érdekében a felsőoktatási intézmények mellett előkészítő tagozatokat szerveznek; a sikeres záróvizsgát tett hallgatókat külön vizsga nélkül veszik fel az adott profilú felsőoktatási intézmény 1. évfolyamára.

*

A folyóirat 1976. 8. számában A. V. Darinszkij: „A pedagógus-továbbképzés rendszerének javítása” című tanulmányában ismerteti a továbbképzés fő formáit: a pedagógusképző intézetek által szervezett tanfolyamok és a pedagógiai főiskolák, valamint az egyetemek mellett működő igazgatói továbbképző fakultások tanfolyamai. A kötelező tanfolyamrendszerű továbbképzés közti időszakban a pedagógusok az iskolavezetés, valamint a helyi és a központi módszertani munkaközösségek irányításával állítják össze egyéni önképzési tervüket. Ebben egyéni érdeklődési körük mellett tükröződniük kell a közoktatáspolitikai legfontosabb feladatainak is. A pedagógus-továbbképzés legfőbb célja: az oktató-nevelő munka hatékonyságának fokozása. Mind a továbbképzés, mind az önképzés fő irányai: 1. az eszmei-politikai színvonal emelése; 2. a szaktárgyi felkészültség elméleti és tudományos szintjének növelése; 3. a pedagógia, a szakdidaktika és a pszichológia területén a pedagógiai képzettség emelése; 4. az általános kulturális ismeretek bővítése és a műveltségi szint emelése.

A pedagógusok szakképzettsége állandó növelésének, valamint hivatásuk és alkotó kezdeményezésük ösztönzése céljából 1975-től bevezették az általánosan képző iskolák pedagógusainak rendszeres *minősítését*. Ennek során a kiemelkedő munkát végző pedagógusoknak a „vezető tanár” és a „pedagógus-módszertani szakember” címeket adományozzák.

A tanítók, tanárok és nevelők évenkénti utánpótlása 770 000 fő (az egyetemet végzetteken kívül). Ez a létszám általában fedezi a közoktatás kádarszükségletét. A megfelelő szakosítást is figyelembe véve azonban aránytalanságok mutatkoznak: különösen a nemzetiségi iskolák orosz szakos tanárai, a munkaoktatás és az esztétikai tárgyak oktatói tekintetében a jövőben nagyobb mértékben igyekeznek biztosítani az utánpótlást. A gyakorló pedagógusok közül 350 000-en vesznek részt esti és levelező továbbképzésben, de itt is az a fő probléma, hogy nem mindig a megfelelő szakon. Mivel falun a pedagógus tevékenységi köre még ma is sokkal szélesebb és változatosabb, mint a városban, a leendő falusi pedagógusok számára sokrétű és alapos felkészítést kívánnak nyújtani. A városi fiatalok nem szívesen telepednek le falun, ezért főként falusi származású fiatalokból toborozzák a falusi iskolák jövőbeli pedagógusait. Ezeknek az előképzettsége ugyan általában alacsonyabb színvonalú, mint a városi tanulóké, de különböző intézkedésekkel igyekeznek

ezt a különbséget megszüntetni, a tudásbeli hiányosságokat felszámolni (előkészítés a főiskolára, a hallgatókkal való egyéni foglalkozás stb.).

A tanuló pályaválasztásával, pályairányításával és beilleszkedésével a termelőmunkába több cikk foglalkozik a folyóiratban. A *pedagógus-pálya iránti érdeklődés felkeltéséről* V. G. Makszimov ír a Szovjetszkaja Pedagógika 1975. 12. számában. Az Orosz Föderációban a pedagógus diplomával rendelkezőknek mindössze 53%-a dolgozik iskolában, 11,5%-a különböző főhatóságoknál helyezkedett el, a többi pedig a népgazdaság más, jövedelmezőbb területein. Pedig egy tanár képzése az államnak évi 901 rubeljébe kerül. A szakmai érdeklődést, a pedagógus-hivatásszeretetet állandóan ébren kell tartani a fiatalokban – hangsúlyozza a szerző –, még az olyanoknál is, akik szívesen jöttek a pedagógiai főiskolára. A pálya iránti szeretetet csak úgy lehet kialakítani, ha a hallgatók kezdettől fogva foglalkoznak a gyermekekkel és állandó kapcsolatot tartanak fenn az általános iskolákkal. Jelenleg ugyanis a főiskolai hallgatók tanulmányaik első éveiben alig látnak élő-eleven gyermeket.

A folyóirat 1976. évi 2. számában N. V. Bagrov és P. G. Jermisin ír „*A tudományos-technikai fejlődés és a falusi ifjúság szakmai érdeklődésének alakítása*”-ról, míg a folyóirat 1976. 5. számában A. E. Golomstok és E. G. Mihajlovskij foglalkozik a *pályairányítási* tevékenységgel. Minthogy a munkaerő-tartalék zöme az általánosan kötelező középfokú oktatás megvalósítása következtében a tanulóifjúság köréből kerül ki, az iskolát végzettek túlnyomó többségét a munkásszámuk tele orientálják. 1972-ben a végzetek 45,4%-a ment üzembe, de a nem átgondolt pályaválasztás következtében egy éven belül egyharmad része otthagya munkahelyét. Ez arra vall, hogy nem kielégítő az iskolák pályairányító

munkája, szakmai tanácsadása. A Szovjetunióban olyan optimális rendszer kialakítására törekednek, amelynek segítségével legcélszerűbben lehet bevonni a fiatalokat a népgazdaság különböző ágazataiba, az alkotó-termelő munkába. Az 1980-ra szóló előrejelzések szerint a 8. vagy a 10. osztály elvégzése után szakmunkástanuló iskolába vagy középtokú szakmunkásképző intézetbe fog jelentkezni a tanulók 45–46%-a, 17%-a középfokú szakoktatási intézménybe, illetve felsőoktatási intézményekbe a tanulóknak kb. 25–27%-a. A tanulók 27–29%-a kerül minden előzetes szakmai felkészítés nélkül közvetlenül a termelőmunkába. Ez a réteg a termelésben szerzi meg a szakképzettségét saját termelőtevékenysége során. Ez utóbbi már most is csökkenő tendenciát mutat, és a jövőben még inkább csökkenni fog.

A folyóirat 1976. 7. számában olvashatjuk a Szovjetunió Neveléstudományi Akadémiájának elnökségi beszámolóját „*A Neveléstudományi Akadémia tevékenységéről 1971 és 1975 között, valamint a tudományos kutatások 1976–1980-ig terjedő tervéről*”. A beszámolási periódusban az Akadémia kutatásainak középpontjába a tanulók kommunista nézeteinek és meggyőződésének kialakítása került. Gyűjteményes mű készült a középiskolások számára Lenin műveiből és az SZKP kongresszusainak dokumentumaiból. Az általánosan kötelező középfokú oktatásra való áttérés eredményeit háromkötetes munka tartalmazza. Több mint 100 tankönyvet, 60 módszertani útmutatót és többszáz tanári segédkönyvet adtak ki a Neveléstudományi Akadémia irányításával. Kidolgozták az oktatási segédesszközök perspektivikus tervét a következő 20 évre. Az Akadémia az Oktatásügyi Minisztériummal közösen számítóközpontot hozott létre.

ILLÉS LAJOSNÉ